

การเสริมพลังตนเองเพื่อก้าวสู่การจัดการเรียนการสอนให้เท่าทันศตวรรษที่ 21

ทัศนีย์ นิลสูงเนิน¹

การยกระดับคุณภาพโครงสร้างหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์บัณฑิตจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีการยกเครื่องกำกับดูแลคุณภาพมาตรฐานการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง แต่การพัฒนาคุณภาพหลักสูตรสังคมสงเคราะห์จะดีขึ้นไม่ได้ หาก “ผู้มีอำนาจหน้าที่” ส่งเสริมให้อาจารย์ผู้สอนมีโอกาสได้พัฒนาความรู้ความสามารถทางวิชาการได้ไม่ชัดเจนตามบทบาททางวิชาชีพ ทั้งนี้นับตั้งแต่การมีสภาวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในปี พ.ศ.2556 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญอันได้ส่งเสริมให้นักปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ทั่วประเทศ รวมถึงอาจารย์และนักวิชาการที่จบวุฒิต่างสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ในฐานะผู้สอนและนิเทศงานด้านสังคมสงเคราะห์ให้เข้าร่วมการประเมินมาตรฐานการปฏิบัติงานและขึ้นทะเบียนเป็นนักสังคมสงเคราะห์รับอนุญาตเป็นครั้งแรก ซึ่งเมื่อเราเชื่อว่าคุณภาพของอาจารย์ผู้สอนจะเกื้อหนุนต่อคุณภาพและช่วยแก้ปัญหาในนักศึกษาให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ได้ อาจารย์ตามอุดมคติภาพลักษณ์แห่ง “เรือจ้าง” จึงควรเป็นแบบอย่างอันดีแก่นิสิตในการเข้าสู่ระบบการรับอนุญาตให้ถูกต้องตามกฎหมายวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ การได้มาซึ่ง “ใบอนุญาตวิชาชีพ” จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ทางวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ และได้ผันแปรกลายเป็น “เครื่องประกันคุณภาพ” การกำกับดูแลคุณภาพในการประกอบวิชาชีพของอาจารย์ผู้สอนและนิเทศงานด้านสังคมสงเคราะห์ ดังนั้น บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมาย เพื่อถอดบทเรียนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ภายหลังจากได้รับใบอนุญาตเป็นครั้งแรกในฐานะนักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลสู่การเปลี่ยนแปลงบทบาทเป็นอาจารย์ที่จบวุฒิต่างสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และต้องปฏิบัติหน้าที่นิเทศงานทางด้านสังคมสงเคราะห์ ซึ่งผู้เขียนนำเสนอสาระสำคัญดังนี้

ผลการดำเนินงานภายหลังจากการได้รับใบอนุญาตในครั้งแรก

ตามความเดิมนั้นผู้เขียนมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้ให้บริการสังคมสงเคราะห์แก่ผู้ป่วยและครอบครัวในบริบทของโรงพยาบาล รูปแบบการช่วยเหลือโดยมากมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้จัดการรายกรณีเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ป่วยทั้งในระยะสั้นและระยะยาวให้สอดคล้องและสนับสนุนกับแผนด้านสุขภาพของทีมสหวิชาชีพทางการแพทย์ อันมีเป้าหมายร่วมกันคือให้ผู้ป่วยมีอาการทุเลาและลดการเจ็บป่วยซ้ำ สามารถดำรงชีวิตในสังคมหลังก่อจากโรงพยาบาลตามศักยภาพของตนเองและครอบครัวต่อไปได้ ภายหลังจากประสบการณ์ทำงานในโรงพยาบาล 8 ปี ผู้เขียนได้รับโอกาสเปลี่ยนแปลงบทบาทสู่การเป็นอาจารย์ จุดเปลี่ยนนี้ทำให้ต้องเรียนรู้ให้เข้าใจและทราบถึงบทบาทความเป็นครูอาจารย์ให้ครบถ้วน เข้าใจความหมายการแสดงออกถึงตัวตนการเป็นต้นแบบหรือแม่พิมพ์แก่ศิษย์ ทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ศิษย์ได้รับความรู้การถ่ายทอดประสบการณ์และการได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ทั้งนี้ปัญหาของอาจารย์มือใหม่ย่อมมีหลายประเด็นแฉกเช่นเดียวกับความคาดหวังจากศิษย์ รวมถึงเพื่อนร่วมวิชาชีพที่ต้องการให้การเรียนการสอนในรายวิชามีการปรับกลยุทธ์ใหม่ที่ต้องเกื้อหนุนต่อการสื่อสาร การอธิบายเนื้อหาสาระการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาทางวิชาชีพได้อย่างชัดเจน ดังนั้น การเข้ารับการอบรมหลักสูตรต่างๆ จึงมีความหมายอย่างยิ่งต่ออาจารย์มือใหม่เพื่อนำมาปรับใช้เป็นกลยุทธ์การเรียนการสอนที่สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนและผู้สอนเอง โดยการนี้การเข้าอบรมที่อยู่ในความประทับใจของ

ผู้เขียนและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทั้งต่อการพัฒนาตนเองและพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนการสอน คือ การอบรมจิตบำบัดแบบแซทเทียร์ (Satir model) อันเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการช่วยเหลือทางด้านจิตใจอย่างเป็นระบบ มีความรวดเร็วและได้ผลดี ในเบื้องต้นหลังจบการอบรมผู้เขียนเข้าใจแนวคิดนี้บางประเด็นเท่านั้น นั่นคือ ก่อนการนำแนวคิดนี้มาใช้ในการช่วยเหลือผู้รับบริการต้องมีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงชีวิตตนเองให้ดีขึ้นเป็นไปได้เสมอ โดยผู้ที่ทำหน้าที่ในการบำบัดช่วยเหลือต้องมีความเชื่อในตัวบุคคล (คน) เชื่อในเรื่องความสามารถในการปรับตัว และเชื่อในพลังของการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น กระบวนการบำบัดตามแนวคิดนี้จะประสบความสำเร็จไม่ได้หากผู้บำบัดไม่มีค่านิยมในการทำงานกับมนุษย์ เมื่อเกิดความเชื่อแล้วการตั้งเป้าหมายในการบำบัดเป็นอีกหนึ่งสิ่งสำคัญที่ผู้บำบัดต้องพึงระลึกว่าควรมีการตั้งเป้าหมายไว้เพื่อให้ตนเองทราบว่าจะต้องช่วยให้ผู้รับการบำบัดถึงเป้าหมายได้ตามลำดับจนเกิดการเปลี่ยนแปลงของจิตใจอย่างไร ทั้งนี้ในทุกครั้งของการบำบัดแบบ Satir model มีเป้าหมายสำคัญ 4 ข้อ คือ 1. การเพิ่มความรู้สึกรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง 2. การช่วยให้ผู้รับบริการเป็นคนเลือกหรือตัดสินใจ 3. การช่วยให้ผู้รับบริการเป็นคนรับผิดชอบต่ออารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้น 4. ช่วยให้ผู้รับบริการเป็นคนที่สอดคล้องกลมกลืน เป้าหมายเหล่านี้ผู้บำบัดต้องช่วยให้ผู้รับการบำบัดไปถึงเป้าหมายนี้ตามลำดับจนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงและเติบโตภายในจิตใจในที่สุด โดยนอกจากนี้การบำบัดตามแบบแซทเทียร์มีอีกหลายเทคนิคที่ต้องเรียนรู้ด้วยตนเองเพิ่มเติม

เมื่อต้องฝึกเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือทางจิตใจ สิ่งที่เคยเรียนมาตามหลักสูตรการบำบัดและเรียนรู้แนวทางการสาธิตจากวิทยากร ยังไม่สามารถสร้างประสบการณ์ให้เข้าใจและเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองที่จะบำบัดผู้รับบริการได้มากนัก รวมถึงหากให้ลอกเลียนแบบวิทยากรนั้นก็ไมอาจเป็นวิธีทางที่ทำให้เข้าใจและชำนาญได้ ดังนั้น ผู้เขียนจึงใช้ความคิดสร้างสรรค์ของตนเริ่มต้นจากการตอบสนองสิ่งที่ใจของตัวเองปรารถนา ค้นหาตัวตน และเพิ่มความมั่นใจ ยอมรับและชื่นชมความสามารถของตนเอง ซึ่งทำให้เข้าใจกลไกการนำวิธีการบำบัดไปใช้ได้ดีขึ้น ฝึกฝนการค้นหาความหมายของตนเองพัฒนาจิตใจของตัวเองให้ดียิ่งขึ้นไปได้เรื่อยๆ จนกระทั่งรู้สึกถึงได้ของการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจที่มีความมั่นใจมากพอที่จะสามารถช่วยตัวเองต่อไปได้มากขึ้นในอนาคต การใช้จิตบำบัดแบบแซทเทียร์เพื่อตนเองนี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่ออาจารย์มือใหม่เนื่องจากจะช่วยเพิ่มความมั่นใจ ยอมรับความสามารถในการหาหนทางการใช้เทคนิคการสอนที่เหมาะสมกับตนเองและรู้จักชื่นชมความสามารถของตนเอง เมื่ออาจารย์ผู้สอนมีความมั่นใจในความสามารถของตนเองแล้วนำพลังความคิดในการแก้ไขปัญหา ความเชื่อมั่นในทางบวกมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนในหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์บัณฑิตที่มุ่งเน้นให้มีการสอนเชิงเทคนิคการปฏิบัติเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ ผู้เขียนสอนในกลุ่มวิชาสังคมสงเคราะห์การแพทย์ และมีวิชาในความรับผิดชอบที่มีโครงสร้างรายวิชาแบบบรรยายรวมปฏิบัติ 3 รายวิชา ได้แก่ ชั้นปี 3 วิชาการสังคมสงเคราะห์การแพทย์ฝ่ายจิต และวิชาเทคนิคการสังคมสงเคราะห์ผู้ถูกทารุณกรรมทางเพศ ชั้นปี 4 เทคนิคการสังคมสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคเรื้อรังและผู้ป่วยระยะสุดท้าย ในการนี้ผู้เขียนมี 2 รายวิชาที่คิดเห็นว่าควรนำเสนอเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คือ วิชาเทคนิคการสังคมสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคเรื้อรังและผู้ป่วยระยะสุดท้าย และวิชาเทคนิคการสังคมสงเคราะห์ผู้ถูกทารุณกรรมทางเพศ เนื่องจากทั้งสองวิชานี้ได้พัฒนาวิธีการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่

21 ซึ่งมีความคาดหวังให้ผู้สอนต้องจัดการเรียนการสอนเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนมีทักษะสำหรับการออกไปดำรงชีวิตในโลกแห่งศตวรรษที่ 21 ได้

วิชาแรก เทคนิคการสังเคราะห์ผู้ป่วยโรคเรื้อรังและผู้ป่วยระยะสุดท้าย เป็นวิชาเฉพาะด้านสังเคราะห์การแพทย์ ผู้เขียนได้จัดโครงการเสริมหลักสูตร เพื่อให้ศึกษามีประสบการณ์เรียนรู้ในเชิงประจักษ์จากการดำเนินการวิเคราะห์ วินิจฉัยปัญหาและความต้องการช่วยเหลือของผู้ป่วยผ่านกิจกรรมการลงพื้นที่ชุมชนวัดวังนายทายทาราม โครงการนี้มีลักษณะเป็นรูปแบบค่ายกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก (Problem – based Learning) ซึ่งเกิดจากความเชื่อที่ว่า การเรียนรู้ที่ดีในอีกรูปแบบหนึ่ง คือ เรียนรู้จากการลงมือกระทำ เมื่อได้เข้าถึงปัญหาจะเกิดกระบวนการแสวงหาเรียนรู้และได้ลงมือแก้ไขปัญหาด้วยตนเองอันจะนำไปสู่การเกิดทักษะติดตัวไปตลอด ดังนั้น ค่ายกิจกรรมนี้จึงมุ่งเน้นเรื่องการนำความรู้ภาคทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ แรกเริ่มกิจกรรม ผู้สอนได้มอบโจทย์ให้นักศึกษาต้องดำเนินการเป็นกลุ่มที่คละกันตามเกรดเฉลี่ย เพื่อให้ นักศึกษาได้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนต่างกลุ่มมากขึ้นและได้ช่วยเหลือกันระหว่างผู้ที่มีผลการเรียนในเกณฑ์ดี-ปานกลาง-อ่อน โดยโจทย์ที่มอบหมายให้คือ การช่วยเหลือผู้รับบริการที่เจ็บป่วยเรื้อรังและพ่านัก ณ วัดวังนายทายทาราม จำนวนกลุ่มละ 3 ราย โดยต้องเลือกใช้เครื่องมือการประเมินทางสังเคราะห์การแพทย์ ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้ ผู้สอนได้มอบเงินเป็นทรัพยากรในการบริหารจัดการจำนวนกลุ่มละสองพันบาทถ้วนให้แก่ นักศึกษาทั้ง 5 กลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มต้องเขียนแผนกิจกรรมการใช้จ่ายเงินก่อนลงพื้นที่ช่วยเหลือจริง ภายหลังจากการมอบโจทย์ให้นักศึกษา เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนรู้ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มเกี่ยวกับ โจทย์ที่ได้รับ ส่วนใหญ่แต่ละกลุ่มจะหาสื่อเรื่องการใช้จ่ายเงินซื้อสิ่งของมอบให้ผู้รับบริการและอุปกรณ์จัดกิจกรรมนันทนาการ แต่เกิดข้อคำถามเรื่องความเพียงพอของงบประมาณจึงปรับกระบวนการทำงานใหม่ให้รวมกลุ่มกันทั้ง 5 กลุ่ม แบ่งหน้าที่กันทำงานและวางแผนงานส่งอาจารย์ตามเป้าหมาย เมื่อรวมตัวกันได้แล้วจึงเกิดขึ้นตอนการดำเนินงานของนักศึกษาก่อนลงพื้นที่ ดังนี้

ขั้นที่ 1 นักศึกษาประเมินสภาพปัญหา ความต้องการเบื้องต้นของผู้รับบริการ ทั้งนี้ นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่เคยลงศึกษาพื้นที่จริงมาก่อนจึงไม่สามารถประเมินปัญหาของผู้รับบริการได้ ดังนั้น จึงหาหนทางแก้ไขปัญหาด้วยการโทรศัพท์ประสานงานพระอาจารย์ที่ดูแลผู้รับบริการของวัดเพื่อขอคำแนะนำเพิ่มเติม มีการศึกษาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และสอบถามเพื่อน/ญาติที่อยู่ในพื้นที่

ขั้นที่ 2 การวางแผนจัดหาทรัพยากรช่วยเหลือตามการประเมินเบื้องต้น นักศึกษาแต่ละกลุ่มจัดรายการสิ่งของที่ต้องใช้ และส่งตัวแทนกลุ่มจัดซื้อ โดยใช้จ่ายเงินไป 80 เปอร์เซ็นต์ จากทั้งหมด (หนึ่งหมื่นบาท) อีก 20 เปอร์เซ็นต์ เป็นเงินส่วนสำรองกรณีใช้จ่ายเพิ่มเติมจากที่จัดหาไว้แล้ว

ขั้นที่ 3 การเตรียมกิจกรรมเพื่อจัดกิจกรรมนันทนาการกับผู้รับบริการ ได้ระดมความคิดเห็นร่วมกันว่าจะเตรียมกิจกรรมนวดผ่อนคลาย และฝึกลมหายใจตามจังหวะเพลง (เพลงดั่งดอกไม้บาน) เนื่องจากคิดเห็นว่าผู้รับบริการส่วนใหญ่สูงอายุและเจ็บป่วยเรื้อรังอาจไม่สามารถใช้แรงในการทำกิจกรรมได้มากนัก

ขั้นที่ 4 ศึกษาวิธีการใช้เครื่องมือสังเคราะห์การแพทย์เพื่อประเมินผู้รับบริการทั้งในปัญหาระดับเบื้องต้น ตลอดจนปัญหาเชิงลึก

เมื่อลงพื้นที่จริง ผู้รับบริการส่วนใหญ่เจ็บป่วยโรคกล้ามเนื้ออ่อนแรง เป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต ส่วนใหญ่ถูกทอดทิ้งจากครอบครัว และบางรายมาพักรักษาตัวด้วยการอาบน้ำแร่เพื่อบำบัดอาการแขนขาอ่อนแรง เมื่อนักศึกษาได้ลงพื้นที่ศึกษาผู้รับบริการในระยะเวลาคี่วัน ผู้สอนได้มอบหมายกิจกรรมให้ดำเนินการประเมินสภาพปัญหา วางแผนการช่วยเหลือ พุดคุยให้การปรึกษา การเสริมพลัง ตลอดจนให้กำลังใจ ซึ่งการได้สัมผัสประสบการณ์โดยตรงเช่นนี้แตกต่างจากการศึกษาดูงานในสถานพยาบาลในประเด็นของสภาพแวดล้อมและการได้สัมผัสประสบการณ์ตรงที่ต่อบอวลไปด้วยบรรยากาศแห่งความหวังของผู้รับบริการป่วยโรคเรื้อรัง ซึ่งนักศึกษาทุกคนต้องลงสัมผัสสัมผัส สัมผัสด้วยตนเอง และด้วยอาการของผู้รับบริการ ณ วัดวังขนาบ อยู่ในระหว่างการฟื้นฟูและประคับประคอง มีศาสนาเยียวยาทางจิตใจและมีพลังใจในการช่วยเหลือตนเอง จึงทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตตรงที่ได้ให้ข้อมูลนักศึกษาหลายด้าน หลังกิจกรรมนี้นักศึกษาได้ถอดบทเรียนการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มและเริ่มตระหนักถึงความต้องการที่แท้จริงของผู้รับบริการว่าสิ่งของที่นักศึกษาได้จัดสรรมานั้นไม่ใช่ความต้องการในลำดับแรก โดยสิ่งที่ผู้รับบริการต้องการมากที่สุดคือกำลังใจและพลังใจในการใช้ชีวิตที่ต้องพึ่งตนเองต่อไป ดังนั้น นักศึกษาจึงวางแผนการช่วยเหลือรูปแบบใหม่ โดยคิดกิจกรรมให้สอดคล้องกับข้อจำกัดเรื่องเงินที่คงเหลือและลักษณะทางกายภาพของผู้รับบริการที่ไม่สะดวกในการใช้กำลังเคลื่อนไหวมากนัก ต่างระดมความคิดเห็นตรงกันว่าให้นักศึกษาทุกคนเขียนการ์ดกระดาษวาดรูปให้กำลังใจ และมอบดอกกุหลาบซึ่งเป็นดอกไม้กลิ่นหอมหาซื้อได้ง่ายในท้องที่และราคาไม่แพงควบคู่ไปด้วยกัน ในส่วนของบรรยากาศมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ควรแสดงออกซึ่งความรู้สึกอันดีจากนักศึกษาส่งถึงผู้รับบริการ ดังนั้นจึงเห็นตรงกันที่จะจัดกิจกรรมร้องเพลง “โพล์ซอ” เสริมบรรยากาศ โดยเลือกขับร้องเพลงตามสมัยนิยมที่มีเนื้อหาสนุกเสริมพลังใจพร้อมกับการบรรเลงกีตาร์คลอประกอบการขับร้อง ซึ่งการลงพื้นที่ช่วยเหลือครั้งที่สอง นักศึกษาดำเนินการตามแผนกิจกรรมใหม่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งมีบทบาททั้งเป็นผู้ให้และผู้รับประสบการณ์ช่วยเหลือผู้รับบริการที่เจ็บป่วยเรื้อรัง

การดำเนินการค่ายครั้งนี้จะมีนักสังคมสงเคราะห์ในพื้นที่ที่ทำหน้าที่เป็นพี่สอนน้องในเรื่องต่างๆ ซึ่งทั้งพี่และน้องจะได้เรียนรู้ร่วมกันในการจัดการกับปัญหาที่คาดการณ์ไม่ได้อย่างท้าทาย สนุกสนาน และเกิดประโยชน์ในเรื่องทักษะต่างๆ มากมาย โดยวัตถุประสงค์ของค่ายตามแนวคิดการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นการฝึกฝนให้นักศึกษามีทักษะการเรียนรู้จากเพื่อน ฝึกการทำงานเป็นทีมในรูปแบบกิจกรรมกลุ่มแก้ไขปัญหา ซึ่งนักศึกษาต้องนำความรู้จากการบรรยายของอาจารย์และการฝึกทักษะด้วยการแสดงบทบาทสมมติในห้องเรียนมาสู่การลงมือปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือผู้รับบริการ ณ วัดวังขนาบ ทายการาม ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในด้านการเห็นคุณค่าของชีวิตทุกชีวิต คุณค่าของความเป็นมนุษย์ และเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้แก่กันได้ อีกทางหนึ่ง โดยอาจารย์ผู้สอนและนักสังคมสงเคราะห์ในพื้นที่ได้แสดงบทบาทเป็นผู้ให้คำแนะนำและอำนวยความสะดวกประสานงานพื้นที่เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้

วิชาที่สอง วิชาเทคนิคการสังคมสงเคราะห์ผู้ถูกทารุณกรรมทางเพศ เป็นวิชาเฉพาะด้านสังคมสงเคราะห์การแพทย์ ผู้เขียนได้รับประสบการณ์ความท้าทายหนึ่งอันเกิดจากเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของนักศึกษารวมถึงบุคคลทั่วไปในวงกว้างที่ต่างให้ความสนใจใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัล

ผู้คนต่างสนใจเสฟสื่อโซเซียลมีเดียในทุกช่วงตอนของวัน กล่าวในอีกทางหนึ่งได้ว่าสังคมได้ก้าวสู่ยุค “ดิจิทัลเนทีฟ” (Digital Natives) รวมถึงในวงการการศึกษาด้วยเช่นกัน นักศึกษาในยุคปัจจุบันคือกลุ่มคนที่เกิดและเติบโตในยุคเทคโนโลยีดิจิทัลจึงมีความคุ้นเคยในการใช้คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์ดิจิทัล และอินเทอร์เน็ต ดังนั้นในขณะที่สอนจึงอาจเห็นนักเรียนมองเพียงหน้าจอมือถือไม่สนใจหน้าจอแอลซีดี (LCD) เลย อีกทั้งความรู้ไม่ได้จำกัดอยู่ในเฉพาะการสอนของอาจารย์เท่านั้น แต่ความรู้สามารถเรียนรู้จากสื่อดิจิทัล อาทิ การสืบค้นจากเว็บไซต์กูเกิ้ล วิกีพีเดีย เป็นต้น จึงอาจเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่นักศึกษาได้ลดความสนใจเมื่ออยู่ในชั้นเรียน ดังนั้นจึงเกิดคำถามว่าควรทำอย่างไรจึงจะสามารถพัฒนาวิธีการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสถานการณ์พฤติกรรมของผู้เรียนในปัจจุบัน โดยยังยึดถือความเชื่อเดิมที่ว่า การเรียนแบบบรรยายเนื้อหาเกี่ยวกับการฝึกทักษะในชั้นเรียนยังมีความสำคัญอยู่ควบคู่กับการเติบโตของเทคโนโลยีดิจิทัล และเพิ่มความตระหนักว่าหากปล่อยให้ให้นักศึกษาเรียนแบบท่องจำและฝึกเฉพาะบางทักษะที่อาจารย์ถ่ายทอด ผู้เรียนอาจไม่สามารถนำความรู้ไปบูรณาการในการใช้ชีวิตและพัฒนาทักษะใหม่ๆ ได้ ซึ่งเป็นความเสี่ยงต่อการประกอบอาชีพรวมถึงความรับผิดชอบต่อการใช้ชีวิตในสังคมได้ ดังนั้น จึงเป็นอีกหนึ่งสถานการณ์ที่ท้าทายให้ผู้สอนต้องต่อยอดความคิดว่าควรทำอย่างไรจึงจะสามารถเอื้ออำนวยให้นักศึกษาสรรสร้างความรู้ ทักษะการทำงานที่สามารถคิดเชิงซับซ้อนและบูรณาการกับเทคโนโลยีได้ ทั้งนี้ผู้สอนได้เข้ามรมความรู้เรื่องการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 จึงนำความคิดที่จะใช้เกมส์เข้ามาสนับสนุนการเรียนรู้เพื่อเป็นกิจกรรมท้าทายความรู้ของนักศึกษาในช่วงโมงเรียน ดังนั้น จึงใช้เทคนิคการสอนในรูปแบบการจัดกิจกรรมนำความรู้ (Active Learning) โดยใช้สื่อเกมส์เพื่อการศึกษาจากเว็บไซต์ Kahoot! เป็นเครื่องมือกระตุ้นให้นักศึกษาสนใจเรียนมากขึ้น โดยทรัพยากรสำคัญที่ผู้สอนและนักศึกษาต้องมีพร้อมร่วมกันคือ โทรศัพท์มือถือ (สมาร์ทโฟน) และอินเทอร์เน็ต

ในการทดลองจัดกิจกรรมครั้งแรก ผู้สอนได้สร้างแบบประเมินความรู้หลังเรียน คำถามให้เลือกตอบ 2 ตัวเลือก (ถูกหรือผิด) ในเว็บไซต์ Kahoot! เพื่อเป็นสิ่งเร้าความน่าสนใจ หลังจบการบรรยายและฝึกทักษะจึงได้ชักชวนให้นักศึกษาเข้าเว็บไซต์ดังกล่าวนี้ ในขณะที่นั่งรู้สึกรอว่าตนเองกำลังถูกทดสอบสิ่งใดอยู่ เมื่อเริ่มเข้าสู่เกมส์มีการลงชื่อเข้าร่วม (login) ชื่อผู้เล่นตามอิสระ มีเพลงบรรเลงประกอบกระตุ้นความรู้สึกสนุกสนาน จากนั้นเข้าสู่คำถามที่ละข้อซึ่งคำถามและตัวเลือกจะปรากฏบนจอ LCD ฉายหน้าชั้นเรียน มีการตั้งค่าจับเวลาในการตอบ ส่วนนักศึกษาผู้ตอบจะต้องเลือกคำตอบบนโทรศัพท์มือถือของตนเอง เมื่อตอบคำถามครบถ้วนและหมดเวลาแล้ว ระบบจะเฉลยคำตอบที่ถูกต้อง ซึ่งผู้สอนสามารถอธิบายเฉลยได้ด้วยเพราะจะได้ทบทวนความรู้ให้นักศึกษาอีกครั้ง พร้อมแสดงสถิติการเลือกคำตอบและผู้ตอบคำถามได้ถูกต้องได้คะแนนในลำดับ 1-5 คือผู้ใดบ้าง ซึ่งท้าทายผู้เรียนให้เกิดการแข่งขันตอบคำถามอย่างสนุกสนานและกระตุ้นความสนใจได้ดี เมื่อนักศึกษาตอบคำถามครบถ้วนแล้วผู้สอนสามารถดาวน์โหลดข้อมูลสถิติการตอบคำถามทุกข้อของนักศึกษาทั้งหมดเพื่อนำผลไปพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคลต่อไป ภายหลังจากกิจกรรมผู้เรียนได้สะท้อนความรู้สึกจากการเล่นเกมว่ามีคามสนุกสนาน เพลิดเพลิน ได้ฝึกคิดทบทวนความรู้หลังเรียน และมีความต้องการเล่นเกมซ้ำนี้อีกในสัปดาห์ต่อไป โดยให้เพิ่มเติมแรงจูงใจด้วยการให้ของรางวัลสำหรับผู้ชนะในลำดับที่ 1-5 และของรางวัลนักศึกษาจะจัดหามาเองในทุกสัปดาห์

หลังจากจัดกิจกรรมครั้งแรกนักศึกษาให้ความสนใจศึกษาเอกสารประกอบรายวิชา ได้ขอให้ผู้สอนอัพโหลดเอกสารก่อนเรียนผ่านระบบ e-learning ของมหาวิทยาลัย และมีบรรยากาศการศึกษาข้อมูลจากแหล่งความรู้จากอินเทอร์เน็ตในขณะที่เรียนเพิ่มขึ้น ในระหว่างเรียนสนใจจดโน้ตเพื่อเตรียมตอบคำถามท้ายชั่วโมง ถึงแม้บางสัปดาห์ใช้เวลาเล่นเกมสั้นนานเกินเวลาเรียนที่กำหนดนักศึกษาไม่มีท่าทางบ่นเป็ยงมากนัก อีกทั้งยังมีบรรยากาศของการแสดงน้ำใจไมตรีต่อกันของนักศึกษา กล่าวคือ ผู้ที่เล่นเกมสั้นจะนำของรางวัลแจกจ่ายเพื่อนคนอื่นๆ เพื่อแสดงน้ำใจต่อกันด้วย นอกจากนี้มีนักศึกษาบางรายจะนำกิจกรรมนี้ไปขยายผลต่อยอดทำโครงการกับรุ่นน้องต่อไป

การเรียนรู้ใหม่ที่ได้รับคุณค่า

1. การเป็นอาจารย์ผู้สอนและนิเทศงานด้านสังคมสงเคราะห์ ต้องพึงปฏิบัติตนให้เท่าทันความก้าวหน้าของสังคมยุคแห่งโลกาภิวัตน์ ซึ่งวิทยาการการเรียนการสอนมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงเป็นเหตุผลให้ต้องปรับตัวต่อการเรียนรู้ที่ผู้สอนควรปรับให้เข้ากับความต้องการของผู้เรียนให้มากขึ้นด้วยการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการนี้ผู้สอนล้วนอยู่ในยุคก่อนการเจริญเติบโตทางเทคโนโลยีดิจิทัล การศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมรวมถึงเรียนรู้วิธีใช้เทคโนโลยีใหม่คือสิ่งที่อาจารย์ต้องพึงกระทำเพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์เพิ่มขึ้น โดยการปรับตัวนี้ไม่ใช่เพียงการปรับในเชิงกายภาพด้วยการลงทุนซื้ออุปกรณ์เทคโนโลยีเพื่อจะได้เข้ากลุ่มให้ทันยุคสมัยไม่ตกกับผู้อื่นเท่านั้น แต่การปรับตัวควรให้ความสำคัญในด้านจิตใจของผู้สอนด้วย คือ ความสุขในการยอมรับสิ่งใหม่ วิธีการคิดแบบยุคเทคโนโลยีดิจิทัลจึงเป็นประเด็นสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญช่วยชี้แนะ จัดอบรมความรู้หรือสร้างกิจกรรมเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อให้สามารถเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับความสามารถของตนเองที่จะนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนนักศึกษาอย่างเหมาะสม

2. คำกล่าวที่ว่า “การเรียนการสอนโดยทั่วไปได้หลอมความคิดให้แก่ผู้เรียนและผู้สอนคิดเห็นว่าการเรียนในห้องเรียนคือสิ่งสำคัญที่สุด” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงหรือไม่ หากเป็นเช่นนั้นผู้สอนซึ่งต้องถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียนในยุคปัจจุบันควรทำเช่นไรเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมได้ด้วยตนเอง สามารถเรียนรู้ได้ไกลกว่าสิ่งที่ได้สอนในชั้นเรียน มีการพัฒนาทักษะอื่นๆ เพื่อหนุนนำชีวิตของตนเองไปในทางที่ควรได้ โดยที่ผู้เรียนต้องสามารถเลือกใช้ข้อมูล เลือกใช้สื่อเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างถูกต้องทั้งตามหลักคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งกฎหมายด้วย

3. การนำเสนอบทเรียนจากการเรียนรู้ผ่านการจัดกิจกรรมในรูปแบบ Problem based Learning และ Active Learning ของผู้สอนนั้น คือบทเรียนสำคัญอีกประการหนึ่งที่สามารถนำไปพัฒนากลยุทธ์การเรียนการสอนในรายวิชาอื่นได้ ทั้งนี้ผู้สอนควรมีความเชื่อที่ว่า “ควรให้คุณค่ากับความคิดสร้างสรรค์” การสอนด้วยการใส่นื้อเยอะอาจไม่ตรงกับสิ่งที่ผู้เรียนต้องการ สิ่งที่มีคุณค่าในการปรับกลยุทธ์การเรียนการสอนของผู้เขียน คือ ผู้สอนควรสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ที่เอื้ออำนวยและกระตุ้นความน่าสนใจให้แก่ผู้เรียนได้ และควรมีความเชื่อมั่นว่า หากผู้สอนได้จัดสิ่งเร้าที่น่าสนใจกระตุ้นความใฝ่รู้ของผู้เรียนแล้วจะเกื้อหนุนให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้จากชั้นเรียนไปบูรณาการกับทักษะการใช้ชีวิตในความเป็นจริงได้ และนำไปสู่การพัฒนา

กระบวนการคิดที่ซับซ้อนและได้เรียนรู้การมีส่วนร่วมรับผิดชอบทางสังคมกับผู้อื่นในชีวิตของผู้เรียนได้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้ที่ได้มากกว่าการท่องจำ

ข้อท้าทายและอุปสรรค

การพัฒนาตนเองให้เกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อจัดการเรียนการสอน เพื่อเพิ่มความน่าสนใจสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียนได้นำไปสู่การพัฒนาตนเองต่อไปนั้น ผู้สอนควรมีศรัทธาในตัวเอง ทันโลกทันเหตุการณ์ และเพิ่มพูนต้นทุนความรู้ความสามารถของตนเองอยู่เสมอ เนื่องจากพฤติกรรมของผู้เรียนเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย กอปรกับพฤติกรรมนักศึกษาในปัจจุบันมีโอกาสในการรับสื่อโซเชียลมีเดียได้ตลอดเวลาเพราะส่วนใหญ่มีสมาร์ทโฟนและเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตของมหาวิทยาลัยได้ จึงอาจกระทบต่อความสนใจในผู้สอนให้ลดลง การนำเกมส์หรือจัดกิจกรรมเพื่อนำความรู้ ดังเช่นรูปแบบกิจกรรมที่ผู้เขียนได้นำเสนอนั้น คือเทคนิคการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ลงมือปฏิบัติ ซึ่งเชื่อว่าจะสามารถทำให้ผู้เรียนจดจำสิ่งที่ได้เรียนรู้ให้อยู่คงทนได้นานกว่าการเรียนรู้ที่มีการสอนแบบบรรยาย (Passive Learning) การจัดการเรียนการสอนเชิงรุกตามที่ได้นำเสนอคือการท้าทายความสามารถในชั้นเรียนของนักศึกษา และเสริมสร้างบรรยากาศสนุกสนานให้มีความน่าสนใจในการเรียน แต่เมื่อถึงคราที่นักศึกษาเข้าสอบประเมินความรู้ สิ่งที่สะท้อนออกมาจากกระดาษคำตอบ โดยมากคือคำตอบที่สื่อถึงความรู้จากการท่องจำ ไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้หลายส่วนหรือยกตัวอย่างได้ เมื่อปรากฏผลคะแนนสอบจึงส่งผลให้ผู้เรียนรู้สึกไม่พึงพอใจ ดังนั้น การปรับกลยุทธ์การเรียนการสอนจึงมีอีกหลายข้อท้าทายที่ผู้สอนต้องคิดสร้างสรรค์ต่อยอดว่าควรทำอย่างไรเพื่อให้ผู้เรียนรับรู้ได้ว่า “การเรียนรู้สำคัญกว่าการสอบวัดผลทางการเรียน”

ⁱ อาจารย์ประจำ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ